

Anton Umek Okiški.

I.

Od kar sercé se v persih je zbudilo,
Hvaležno Slavi le se posvečuje,
Razvijam svetih njej Modric darilo.

Altarju venec desna njé daruje,
Njo zmir serce v življenji bo ljubilo,
In v krilu njenem pesnik naj miruje.

Slovinci imamo mnogo pesnikov in dokaj dobrih, pa jih premalo čislamo, ker jih premalo poznamo; ne poznamo jih pa, ker se njih poezije nahajajo sim ter tje po časnikih in se toraj le sim ter tje prebirajo. Tako je tudi Okiški priobčeval tu in tam svoje pesmice. Poprosim ga jaz, naj jih zbere ter skupaj dá na svetlo, morda po redu, v katerem jih je dijak skladal, da bodo v vzgled in posnemanje mladini gimnazijski, ktera — umna in čedna — vendar tolikanj potrebuje vzvišenih vzorov. Dogovori se tedaj Umek z marljivim A. Janežičem, kateri jih sprejame v „Cvetje iz domačih in tujih logov“, vendar proti temu, da se izberó le nekte, in da tém pesnik pridene še nekaj na novo zloženih, prej nikjer ne natisnjenih. Tako so prišle na dan „Pesmi. Zložil Anton Umek Okiški. V Celovcu. Na svitlo dalo vredništvo slovenskega Glasnika. 1865. Nat. J. Blaznik v Ljubljani. 12ⁱ str. 173.“ —

S prav skromno popotnico „Moje pesmi“ po že znanem geslu „Domovina — Bog“ so v treh razdelkih, in sicer v I. Pesmi, v II. Gazele in sonetje, in v III. Pripovedne poezije. Nove, dotlej ne natisnjene so v I. razdelku: Na sprehodu str. 8—10; Jek 11. 12; Pozabljen pevec 15; Spomini 22; Spanje in smert 30. 31; Opomin zgodovine 32; Oporoka dobrega vladarja 33. 34; Biserji (Lepota. Čas. Okó. Prijateljstvo. Nedolžnost. Poterpežljivost.) str. 35. 36; Najviša moč — moč ljubezni 37. 38; Godbin namen 53—55. — V II. razdelku sta po sonetu „Domovini“ str. 22 v Vencu Jan. Nečáseku posvečenem „Slovenski dragi svet, o Bog, ohrani!“ — dva sonetna venca v enem str. 99—126. — In v III. so na novo pridejane: Zvezda v čelu str. 143—145; Topolovška gora 146. 147; Nestrohnelo truplo 152—154; pa Telemak na spodnjem svetu str. 161—173.

„Lepe pesmi glas seže v deveto vas, brati je bilo nato v Danici 1865 l. 18. Tega pregovora se spomnim, kadarkoli berem kako res lepo pesem; nasprot me pa serce boli, kadar dobim kakó gerdo pred oči, naj si bo njena vnanja oblika še tako umetna. — Kdor ima s šolami opraviti, vé in čuti, kako suhe in prazne so večidel slovenske berila, zlasti kako malo imajo v svojih predalih dobrega, šolski mladini primerne pesniškega blaga. — Pa so tudi mnogi pesniki taki, da se njih

pesmi z dobro vestjo ne morejo v roke dati mladim učencem. Tolikanj bolj mora veseliti človeka pesnik, o čigar pesmih se mladosti lahko reče, kar piše sv. Jeronim: „Hilarii libros inoffenso decurrat pede“. In ta pesnik je znani A. Umek Okiški. Zgodaj že je jel skladati pesmice, pél je zmiraj lepše in umneje tako, da je doveršivši gimnazijo Sloveniji podal krasni slavospev Abuna Soliman. Kako je napredovala po tem njegova Vila, bo pokazala bližnja prihodnjost. Skorej da na prošnjo je dal svoje sem ter tje razglašene pesmi zdaj po Janežičevem Cvetji skupej na svetlobo, ter je pridjal še nekoliko prej, nekoliko poznej narejenih, da bi jih tim raji prebirala slovenska mladost i. t. d.

Izbral je bil Umek po želji Janežičevi le nekatere izmed svojih prejšnjih pesmic, in koliko je razun teh popeval in kaj in koliko spisoval v slovenščini, razvidno je vsem, katerim je mar, iz pričujočega opisovanja njegovega. Po tem je tudi soditi, kar pravijo o omenjeni zbirki Novice 1865 l. 25: „G. Umek je Slovencem priljubljen pesnik; tudi Novice so že marsiktero njegovih pesem prinesle, ko je še učenec Ljubljanske gimnazije bil. Zdaj je vse (t. j. nekatere) zbral v kitico, kateri je dodal še nekoliko novih, in (té) vse poslal z oglasnico (s prav skromno popotnico „Moje pesmi“) po svetu, ktera nam kaže tudi bistveni značaj njegove poezije, ki se strinja v besedah „Domovina — Bog“ i. t. d.

Slovenski Glasnik št. 7 naznanja Umekove iz 24. in 26. vezka „Cvetja“ 1865 posebej skupaj natisnjene Pesmi že nekoliko ostrašen, ter pravi: „Kakor vsem poezijam tega mladega pesnika, predmet je tudi pričujočim pesmam „Bog in domovina“; ta visoka predmeta prepeva z visoko navdušenostjo v raznih podobah. Poezija mu je sploh sredstvo, da zbuja po njej bravcu v persih ljubezen do Boga in domovine; zatorej so skoraj vse njegove lirične pesme didaktičnega zapopadka. Naj g. Umek krepko napreduje po tem poti in čedalje bolj raztegne meje svoji poeziji, da zgine s časom vsa enoterost, ki se nekterim dosedanjim pesmam še pozná. Sploh pa obsegajo pričujoče pesmi mnogo lepih cvetlic, ki si bodo s svojim blagim duhom gotovo dosti bravec privabile; sosebo pa je priporočamo naši odrasli mladini za tečno berilo.“ —

L. 1865/6 pride Anton Umek v Celovec na gimnazijo za učitelja in posveti se v novih opravih šolski mladini, za ktero je bil posebno obdarovan. — Novo službo nastopijo l. 1866 bogoslovni nekdanji součenci njegovi, in prijatelj jim iskreno vdan zapoje po Danici l. 24 pesem prepomenljivo „Boj in mir“. Letošnjim g. g. novomašnikom ljubljanskega semenišča kot svojim predragim součencem posvečuje A. U. Okiški. — Med bojem, v katerem ljuta laž napada resnico, nasilstvo bije na pravico, začuje rajske godbe glas: „Hosana, slava Bogu na višavi, — In mir ljudém na zemlji v rajski spravi!“ — in ugleda množico obilo, matere očete, sestre, brate — v svatovskem oblačilu, ter poprašuje:

Zakaj le-ti veseli raj imajo? —
 Sinov junaskih blaženo koló
 K Vladarju vseh vladarjev pripeljajo,
 Dadé mu jih z ljubeznijo gorkó,
 Naj z Njim v nevarno vojsko se podajo.
 Pa srcem zbranim grenko ni slovó,
 Navdaja milo, častno jih veselje:
 Vladar sinovom vojno dá povelje! —

Tako vas vgladam, vi predragi moji
 Prijatelji, tovarši mladih let!
 Bolj veličastni ste v mladosti svoji
 Sedaj, kot bili ste kedaj popred.
 Navdušeni želé vam srečo broji,
 In z njimi kličem jaz iz serca vnet:
 Naj večno bo v presladko vam veselje
 Vladarja vekovitega povelje!

Oblast tedaj je, dragi! v am zročena,
 Na strani vaši ljudstvo naj stoji,
 Potem ne bo de bojna čast zgubljena,
 Ko se po dolgem boji mir stori.
 Saj vas in nas navdaja želja ena:
 Pogum naj stanoviten v nas gorí,
 Da bomo nezmagljivo se borili,
 Gospodu slavo — sebi mir dobili!

To leto prinese iz njegovega peresa Koledarček družbe sv. Mohora str. 48. 49 kratko zgodovinsko čertico „Spremenjena pot“, kako je po smerti zaročene si neveste Dolinarjeve grajščak in pravoslovec zaročil se s cerkvijo, postal bogoslovec, duhovnik, misijonar, škof v severni Ameriki — slavno znani Friderik Baraga.

V novi službi svoji je sklenil se A. Umek prijateljsko z A. Janežičem in zvesto mu je pomagal pri spisovanji in vredovanji slovenskih šolskih knjig, pri novem natiskovanji slovenske in nemško-slovenske slovnice, vzlasti pri sestavljanji in vredovanji novih šolskih bukev. Po družbi sv. Mohora je bil spravil Janežič l. 1865 na svetlo „Cvetnik“, namenjen posebej mladini. Po nasvetu nekterih učiteljev je I. del predelal nekoliko ter v drugem natisu l. 1867 dal na svetlo „Cvetnik. Berilo za slovensko mladino“ — in tisto leto tudi II. del, ki sta se sprejela za čitanko v nižji gimnaziji. Pri obeh podpiral ga je zdatno Okiški, in v I. delu nahajajo se v besedi vezani: Jutranja molitev str. 9; Polje duhovno (po češkem) 25; Mornarska 41; Metod in Atila 122; v besedi nevezani: Madonna della Sedia str. 42—44; Kako narava pričuje (po Schubertu) 49. 50; Pomlad 63; Memento mori 76. 77; Resnice 102. — V II. delu pa so v besedi vezani: Mavrica str. 59; Večerna molitev 62. 63; v nevezani pa: Leonida s Špartanci pri Ter-

mopilah 26. 27; Kako se je škorec smerti rešil 37. 38; Brata Filena 64. 65; Rudolf Habsburški 134—136. — V Cvetniku, kateri je 1. natisa l. 1861, pod naslovom „Cvetnik slovenske slovesnosti. Berilo za više gimnazije in realke“ — l. 1868 v 2., vsem predelanem, in l. 1870 v tretjem popravljenem natisu prišel na svetlo, nahajajo se v II. Okiškega pesmi: Najviša moč str. 58. 59; Ponočna pesem 59; Jek 59. 60, Vekovitost človeških del 83. 84; Na Libanu 96. 97; Biserji 109; Poslanica Svitoslava 109—111; Mladeneč in Vila 128; Morska roža 161; in v III. natisu l. 1870 namesti nekterih drugih: Mornarska str. 54. —

Kakor pri šolskih bukvah, tako je Umek podpiral Janežiča tudi pri Glasniku, in je v letnik 1867 št. 2 dal mu pesem „Prognanec“, št. 4 pa „Dekle in cvetlica“. V prvi na pr. junak na samotnem morja otoku, prej mogočnež zdaj siromak, po hudih sanjah zbujen in skesan govori naposled:

»Preč je slava,	»Sebi v slavo
S svetom vsem očetnjava	Kratiti človeštvu pravo,
Mojo sebičnost pozná.	Nad propadom trohljiv je most.
Enkrat prost bi hotel se biti,	Druge osrečevati,
Mogel potem bi svet se učiti,	Svobodo ljudstvom dajati,
Kaj je prava svoboda.«	Lastna je velikost.« —

V Glasnik l. 1868 št. 1 zložil je A. Umek pesem „Poslanica Svitoslavu“, kakor se je v domoljubnih pesnih svojih podpisoval Luka Jeran, za cerkve katoliške in naroda slovenskega svete pravice neutrudljivi boritelj na književnem polji, v zlasti po Zg. Danici, menda posebej z ozirom na nekdanje poskušnje misijonarske, na priprosti njegov stan pa na velike, toda premalo čislane zasluge njegove. — Tedaj se je stari, resnici in pravici protivni duh (liberalizmov) glasiti jel že tudi v mladem slovstvu slovenskem, in prihajali so na dan veljakom, po Novicah, Danici itd. znanim voditeljem zabavljivi — zagatni spisi v vezani in nevezani besedi, kateri so blagoserdnega Janežiča pripravili bili v toliko zadrego, da je — spoznavši nepristojno ujedanje — 1. junija 1868 nagloma ustavil svoj „Slovenski Glasnik“ (češ, preobilica zaostankov, pa tudi marsiktera nemila izkušnja nas je prisilila. v str. 236) na preveliko zgubo šolski mladini slovenski, ktera — tudi po Besedniku in Zvonu, celó po Vestniku in Zori — doslej še nikakor ni dobila — nadomestila! — A. Umek Okiški pa, svést si pravega delovanja, čuteč, da nikoli nikjer, kar če biti lepo in krasno, protiviti ne sme temu, kar je pravo in dobro, ter vedoč, kamo veslajo mladiči slovenski, nekteri brez vere, nekteri v strastih, odgovoril jim je v Glasniku l. 5 v pesmi, ktero so uméli — se vé da — le spet pisatelji — pesniki jasnega uma pa dobrega serca, in ktera se glasi takole:

Čuden vpor.

Razvija se pomlad, pod solncem rumenim
 Sprehaja se pesnik med drevjem zelenim,
 Nevidno orožje razpenja — loví.
 Med žarne svetove do neba dosega,
 Na zemlji prestrmega ni mu ga brega,
 Pri čistej lepoti pa le se mudi,
 Va-nj pena se bistrega slapa kadí,
 Od hrupa vsakdanjega bega.

Iz stvarstva — modrosti neskončnega vira
 Snóvi za lastno si tvornost nabira,
 V besedo zapleta s srcem jo um.
 Ko novim obrazom vdihuje življenje,
 Osupne ga hipoma čudno šumenje,
 Obsuje groza presilnih ga trum.
 Izgine ko rosa nekdanji pogum,
 Ko gleda omotno vršenje.

Kak šviga mu plamen zornega svita,
 Bliščoba nešteti mu zvezd je odkrita,
 Pred njimi na čelu solnce stoji.
 Kar pesnikom služi iz krila narave,
 Vse barve, ki v cvetji rodé je dobrave,
 Kar v vednej premembi se krasno blišči,
 Krasota, soglasje vseh živih stvari
 Peklenske so zdaj mu skušnjave.

Kot temni duhovi prihajajo strasti,
 Ljubezen najprva v ovenčanej časti,
 Kot megle v krdelih se jezno drvé.
 Kar vzornega štejejo pevske primere,
 Dogodbe stoletij prikazni stotere
 Znad temnih oblakov mu silne prté,
 Iz vriska nenehoma vdarja: gorjé!
 Upada poprejšnje moč vere.

Med tem kot sodnjega dneva vršenjem
 Razločen je zadnji glas med grmenjem:
 Napočil stvarém vsem prosti je čas,
 Za nami se dalje tedaj ne oziraj,
 Z oklepi nas sužnosti delj ne zatiraj,
 Naj sanja se tvoja ne vtiče v nas,
 Oprostiti čemo harmonični glas,
 Več nove snóvi ne nabiraj! —

Zbežé krdela, nastane tmina,
 Zapre se vesoljnósti mu domovina,
 Vsa redna lepota za zmerom je preč. —

Oj! solnce razuma z oblaki se meša,
 Veselja nekdanjega srce pogreša,
 Krilatca silnega mahnil je meč,
 Zaprl se čutom je raj cvetač:
 Pesništvo mu — prazna je veša.

Ukaz ministerstva za bogočastje in poduk dne 19. julija 1875, št. 2868,

s katerim se določuje, kako se imajo opravljati šolska poslopja na javnih ljudskih šolah na Kranjskem in kako se ima skrbeti za zdravje po teh šolah.

Po zaslišanji c. kr. deželnega šolskega sveta za Kranjsko ukazujem v izpeljavi §. 13. deželne postave dne 29. aprila 1873 (št. 21 dež. zak.) o opravi šolskih poslopij na javnih ljudskih šolah in s tem v zvezi, o skrbi za zdravje po teh šolah kakor sledi:

§. 1. Splošne potrebe šole. Šola naj bode, kolikor mogoče na prostem, nje okolica ima biti njej primerna in prijazna, uhod dobro uravnan, na vnanje naj bo dostojna, notranje naj bode namenu ugodno vpravljeno, povsod naj bo dovolj prostorna in naj ima obilo luči in zraka.

§. 2. Lega, okolica. Šola naj bo na osušnem kraju in kolikor mogoče v sredi usolanega kraja. Ko se voli prostor za zidanje šole, je treba gledati na to, da šola ni poleg močvirij in drugih stoječih vodá, da ni zraven pokopališč in gnojišč, da ni blizo hrupnih prostorov in cestá, in šumečih obertnij, ki vzduh (zrak) kužijo ali prah narejajo, konečno se je treba ogibati vsake okolice, ki bi kalila smoter pri podučevanji, ki bi bila zdravju nevarna ali npravno pohujšljiva.

Kraj mora dovolj prostoren biti za šolo, telovadišče in v selskih občinah povsod, kjer okolščine dopuščajo, za šolski vrt.

Ako se ima šola postaviti pri cesti, mora telovadišče ali vrt biti med cesto in šolo.

Ko se določuje prostor za stavbo, se mora poleg tega, da se začuje mnenje stavbne tehnike, tudi zaslišati nasvet okrajnega zdravnika iz ozira na zdravstveno varstvo; iz tega namena se mora on (zdravnik) obdeleževati dotičnih obravnav takrat, kedar se šole stavijo na takem kraju, kjer je njegov uradni sedež; sicer se pa ima njemu poslati obravnavni protokol, ki ima popis stavbnege prostora in okolišča, da more on staviti svoje nasvete.

§. 3. Stavba sploh. Postavljeno mora biti šolsko poslopje stanovitno. Pod šolskimi sobami je napraviti klet ravno takega obsega. Pritlično stanišče mora biti nad cesto zvišano najmanj 0·8 metrov (1 mtr. = 3·1635 dunajskim čevljem = 3 čevljem, 1 palcu in 11·5 čertam). Šolske izbe, ki imajo vzhod naravnost na prosto, se ne dopuščajo.

Nobena šolska izba ne sme biti s stanovališčem v neposredni dotiki.

Ozirati se je tudi, ne bode li treba pozneje šoli kaj prizidati?

Pri pritličnih šolah se mora zidovje postaviti toliko trdno, da bo mogoče na-nj postaviti še jedno nadstropje.

Šola mora imeti prostore samo take, ki se porabijo za šolske namene, ali za stanovanje učiteljem ali šolskim slugom. Ako se ima šolsko poslopje